

A szentszéki strukturális és jogszabályi módosítások az európai migrációs válság fényében¹

UJHÁZI LÓRÁND

Amendments to the Governance Structure of the Holy See and Canon Law during the European Migration Crisis

Because of the current migration crisis, the central organisations of the Catholic Church were forced to reflect more directly upon the humanitarian, pastoral and policy aspects of the refugee issue. However, neither the annual speeches delivered by the pope at the annual World Day of Migrants and Refugees, nor other ad hoc communications by the representatives of the Holy See at multiple liturgical and diplomatic events led to any systematic legal and structural changes. These exhortations are not laws in the strict sense, instead they provide guidance to church organisations and a piece of advice for international and national authorities which must, by law, manage the whole migration crisis. The situation has changed with the emanation of a motu proprio titled Humanam progressionem at 31 August 2016, which led to the foundation of the new “Dicastery for Promoting Integral Human Development” inside the Vatican. This new document amended the governance structure of the Holy See and other relevant regulations. In this paper we focus on the historical and political background which motivated the legislator to modify the existing legal framework. We analyse the new law and the new administrative system in the context of current Canon Law and its influence upon the operations of other Holy See offices.

Az elmúlt években jelentkező menekültválság megkövetelte, hogy a katolikus egyház központi vezetése határozottabban nyilatkozzon a menekültek lelkipásztori és humanitárius ellátásának, illetve a vatikáni migrációs politikának az irányáról. Azonban akár az évente visszatérő *utazók és vándorlók világnapja*, akár a nagyobb keresztény ünnepek alkalmával vagy más protokolláris és liturgikus eseményekhez kapcsolódóan, a migráció tárgykörében mondott pápai *ad hoc* megnyilatkozások nem eredményeztek átfogó jogszabályi és strukturális változásokat. A buzdító vagy biztató jellegű pápai és szentszéki reflexiók nem

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

jogszabályok. A megnyilatkozások egyrészt iránymutatásul szolgáltak a bevándorlók humanitárius és lelkipásztori ellátásában részt vevő egyházi közigazgatási szerveknek, másrészt világi, nemzetközi szervezeteknek kínáltak erkölcsi megfontolásokat. A megnyilatkozások nem elhanyagolhatóak, de nem is szabad túlértékelni a jelentőségüket. Nem konkrét jogszabály-módosításokról, új intézmények kiépítéséről vagy feladatszabásról volt szó, hanem az alapmagatartás és az erkölcsi elvek meghatározásáról.²

A megnyilatkozások leginkább azt a liberális migrációs politikát tükrözték, amelyet az új pápa képvisel, és amely nem kevés ellentétet generált a katolikus egyházban. A helyzet a 2016. augusztus 31-én kihirdetett *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*-val³ és az új szentszéki hivatal a „Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában” létrehozásával változott meg. A dokumentum már nem morális ajánlásokat és sürgetéseket fogalmaz meg, hanem változtatásokat eszközöl a szentszéki hivatalok rendszerében és az azt szabályozó joganyagban. A Római Kúria átszervezése, a hivatali kompetenciák módosítása nem egyedülálló az egyház történelmében.⁴ Hivatalok megszüntetése, módosítása, más hivatal alá rendelése gyakran fordult elő a pápák péteri szolgálata alatt.⁵ Nagyobb átalakításokra ritkábban került sor. Jelentősebb horderejű átalakítást hajtott végre V. Szixtusz 1588-ban,⁶ X. Piusz 1908-ban,⁷ VI. Pál 1967-ben⁸ és II. János Pál 1988-ban. Egyrészt mivel az egyház reflexiójában a Római Kúria hivatalai nem ún. isteni jogon,⁹ hanem pusztán a tételes egyházjog alapján állnak fenn, másrészt feladatuk a római pápa legfőbb pásztori tevékenységének támogatása, a pápa mint a legfőbb jogalkotó szabadon módosíthat-

2 Ferenc pápa: Migranti e rifugati. Verso un mondo migliore. *Migranti*, 2014/1. 5.

3 Ferenc pápa: *Motu proprio. Humanam progressionem*. 2016. VII. 17., https://w2.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20160817_humanam-progressionem.html (a letöltés ideje: 2017. január 19.).

4 Alfons STICKLER: *Le riforme della curia nella storia della chiesa*. In: *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Szerk. Antonio Bonnet – Carlo Gullo. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 1–15.

5 Leopold VON RANKE: *A pápák története*. Hungária, Budapest, 1936.

6 Az 1588. január 22-én kiadott *Immensa aeterni Dei* kezdetű apostoli konstitúcióval.

7 Az 1908. június 29-én kiadott *Sapienti Consilio* kezdetű apostoli konstitúcióval. A fő célkitűzések között szerepelt, hogy a nem tisztán egyházi kérdésekkel és az egyház ügyeivel foglalkozó hivataloktól megtisztítsák a Római Kúriát. Tisztázza, hogy a Római Kúria dikasztériumai az egyháztanbeli, egyházfegyelmi, közigazgatási és peres eljárásban közreműködő kongregációk, hivatalok és bíróságok. *Acta Apostolicae Sedis*, 1909/1. 7–108.

8 Az 1967. augusztus 15-én kiadott *Regimini Ecclesiae Universiae* kezdetű apostoli konstitúcióval. *Acta Apostolicae Sedis*, 1967/59. 885–928. Az 1977-es és az azt megelőző kúriareform eredményeihez és hiányosságaihoz átfogó elemzés: Ignacio GORDON: De Curia Romana renovata. Renovatio «desiderata» et renovatio «facta» conferuntur. *Periodica*, 1969/58. 59–116.; José Antonio SOUTO: La reforma de la Curia Romana. *Ius Canonicum*, 1968/16. 547–578.; Giuseppe ALBERIGO: Servire la comunione delle chiese. *Concilium.*, 1979/7. 39–68.

9 A katolikus egyház teológiai és kánonjogi reflexiójában két hivatal: a péteri, vagyis a pápai és az apostoli, vagyis a püspöki hivatal nem pusztán az egyházi jogalkotóra, hanem az isteni akaratra vezethető vissza. Ennek következtében ezeket a hivatalokat az egyházi jogalkotó nem szüntetheti meg, hanem legfeljebb a jogait és kötelességeit pontosíthatja.

ja a hivatalok számát, nevét, ügyvitelét, kompetenciáját, vezetését, irányítását stb.¹⁰ Ugyanakkor mind a kánoni alapelv, mely szerint az egyházi hivatalokat „tartós jelleggel” alapítsák (145. kánon; a továbbiakban: k. 1. §),¹¹ mind a működés eredményessége szempontjából az a logikus, ha a hivatali struktúrában eszközölt módosítások száma mérsékelte, átfogó átalakításra pedig csak valódi lelkipásztori és kormányzati szükség esetén kerül sor.

A kúria átalakításának filozófiai és jogi szempontjai

VI. Pál és II. János Pál kúriareformjánál fontos szerepet játszott a II. Vatikáni Zsinat szellemisége, illetve azok a gyors változások, amelyek az egyházban és a társadalomban bekövetkeztek. Ami a II. Vatikáni Zsinat alapelvét illeti, mely szerint a „római kúria hivatalai kapjanak a kor, a terület és a szertartások igényeinek – főként számuk, nevük, illetékességük, ügyvitelük és egymásközi összehangoltságuk szempontjából – jobban megfelelő szervezetet” (CD 9), ez a jelenlegi kúriareform teoretikus alapját is képezi. Ez egyértelműen kiderül Ferenc pápa 2016-os karácsonyi beszédéből, amelyet a Római Kúria prominens képviselői előtt mondott. A beszéd középpontjában a kúria reformja állt. Amellett, hogy a pápa megerősítette a kánonjogi alapelvet, mely szerint „a Római Kúria feladata, hogy támogassa a római pápát egyedülálló, rendes, teljes, legfőbb, közvetlen és egyetemes hatalmának gyakorlásában”,¹² tizenkét pontban foglalta össze a reform lényegét: individualitás; lelkipásztori irányultság; missziós törekvés; észszerűség; működőképesség; korszerűség; józanság; szubszidiaritás; szinodalitás; katolicitás; szakmaiság és fokozatosság. Ezek a szempontok tagadhatatlan alapelvét képezték a II. Vatikáni Zsinat utáni kúriai átalakításoknak is. Látható tehát, hogy a teoretikus elvekben van egyfajta folytonosság a jelenlegi és a huszadik század két utolsó kúriareformja között. Ami pedig az újonnan létrehozott dikasztérium küldetését, jog- és feladatkörét, különösen a migráció területén betöltött szerepét illeti, az a jelenlegi pápa nagyobb filozófiai és kormányzati koncepciójához illeszkedik.¹³

10 James H. PROVOST: Local Church and Catholicity in the Constitution Pastor Bonus. *The Jurist*, 1992/52. 299–334.

11 A Római Kúria történetéhez lásd: PÁSZTOR Lajos: L'Histoire de la Curie romaine, problème d'histoire de l'Église. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1969/64. 353–366.; Niccolò DEL RE: *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridico*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1998.

12 Ferenc pápa: *Hogyan folyik a római kúriai reformja*, www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-hogyan-folyik-romai-kuria-reformja (a letöltés ideje: 2016. december 30.). Lásd még II. János Pál: Apostoli konstitúció. Pastor Bonus, 1. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 859. „Curia Romana complexus est Dicasteriorum et Institutum, quae Romano Pontificia diutricem operam navant in exercitio eius supremi pastoralis muneris ad Ecclesiae Universae Ecclesiarum que particularium bonum ac servitium, quo quidem unitas fidei et communio populi Dei roboratur atque missio Ecclesiae propria in mundo promovetur.”

13 A Kúria átszervezése soha sem pusztán esztétikai intézkedés, hanem mindig a lényegét érinti, az egyház küldetésének még tökéletesebb ellátása érdekében történik, fejtette ki VI. Pál 1963. szeptember 21-én a Római Kúria munkatársainak mondott beszédében.

Az egyházi jogalkotó az intézményt ún. *motu proprio*-val hozta létre. A *motu proprio*-t, vagyis az olyan törvényt, amelyet a pápa saját kezdeményezéséből és nem más kérésére ad ki,¹⁴ gyakran alkalmazták a szentszéki hivatalok létrehozására, jogkörének módosítására, összevonására, felosztására és megszüntetésére.¹⁵ Bár a *motu proprio*-t a pápa saját elhatározásából adja ki, a jogszabály kiadását konzultáció előzi meg.¹⁶ Az új szentszéki hivatal felállításánál – ahogy azt egyes források megjegyzik – az új pápa által létrehozott szűk tanácsadó szerv, az ún. C–9, a *Consilium Cardinalium Summo Pontifici* bíborosi tanácsadó testület is szerepet játszott. A testületet a pápa – az általános kérdések megvitatása mellett – kifejezetten a Római Kúria lehetséges átszervezésének vizsgálatával is megbízta.¹⁷ Ezenkívül a pápa mind az érintett dikasztériumok vezetőivel, mind más szakértőkkel is konzultált.¹⁸ Az új dikasztériumot létrehozó *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio* rövid dokumentum. Csak az új hivatal nevét, küldetését, vezetését és az együttműködés alapelveit tisztázza. A dikasztérium működését alaposabban, de nem részletekbe menően az öt cikkelyből álló szabályzat, „statútum” mutatja be. A jogalkotó a szabályzatban röviden az új hivatal nevét (1. cikkely), a hivatal felépítését (2. cikkely), feladatát, küldetését és tevékenységét (3. cikkely), a Római Kúriával (4. cikkely) és más, nem egyházi szervezetekkel való kapcsolatát (5. cikkely) említi. A dikasztérium saját szabályzata mellett meg kell tartani a Római Kúria általános működését szabályozó joganyag előírásait (2. cikkely 4. §). A szabályzat rövidségére részben magyarázatul szolgál, hogy azt csak *ad experimentum*, vagyis csak kísérleti időszakra hagyták jóvá. Várhatóan a működés kapcsán jelentkező tapasztalatok fényében kerül majd sor a dikasztérium átfogóbb és alaposabb szabályozására. Ugyanakkor a szabályzat a rövidség ellenére redundáns, vagyis a Római Kúria működését szabályozó általános joganyag – feleslegesen – ismételt alapelvei is felfedezhetők benne. Elképzelhető, hogy a Római Kúria munkatársai tartották fontosnak, hogy az újonnan létrehozott, nagy mozgástérrel, jog- és feladatkörrel rendelkező új dikasztérium munkatársait ily módon is figyelmeztessék néhány általános alapelvre.

14 ERDŐ Péter: *Motu proprio*. In: *Katolikus Lexikon*. Szerk. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 2004. IX. 359–360.

15 Ferenc pápa: *Motu proprio. Fidelis dispensator et prudens*. 2014. II. 24.; *Motu proprio. Trasferimento della Sezione Ordinaria dell'Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica alla Segreteria per l'Economia*. 2014. VII. 8.; *Motu proprio. Istituzione della Segreteria per la Comunicazione*, 2015. VI. 15.; *Motu Proprio. Sedula Mater*. 2016. VIII. 15. Lásd még GENTILE Claudio: La riforma della curia romana di Papa Francesco – Bilancio a tre anni dall'elezione. *Rivista online di storia e informazione*, 2016/84, www.instoria.it/home/riforma_curia_papa_francesco.htm (a letöltés ideje: 2016. december 30.).

16 Gianfranco GHIRLANDA: Il. M. P. Apostolos suos sulle Conferenze dei vescovi. *Periodica*, 1999/88. 613.

17 A tanács hozzávetőlegesen minden két hónapban konzultál.

18 Vincenzo CORRADO: *Nuovi Dicasteri: la riforma della Curia romana è realtà di Chiesa viva*, <http://agensir.it/chiesa/2016/09/09/nuovi-dicasteri-la-riforma-della-curia-romana-e-realta-di-chiesa-viva/> (a letöltés ideje: 2016. december 30.).

Már XVI. Benedek pápa eszközölt változtatásokat a Római Kúria hivatali rendszerében. Kompetencia-átSOROLásokat rendelt el.¹⁹ Új Evangelizáció Pápai Tanács²⁰ néven új szentszéki dikasztériumot hozott létre. Ugyanakkor XVI. Benedek módosításait vagy akár azokat a strukturális változtatásokat, amelyeket még II. János Pál rendelt el a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció kiadása után, nem lehet a mostani kúriareformhoz hasonlítani. A jelenlegi kúriaátalakítást a pápa maga is „reformnak”, vagyis átfogó átalakításnak nevezte. Feltételezhető ezért, hogy szándékában áll további strukturális és jogszabályi módosításokat elrendelni. Ugyanakkor a növekvő, a hatályos *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúción kívüli, a szentszéki hivatalokra vonatkozó új joganyag egy idő után megköveteli, hogy a Római Kúria működését átfogó jogszabálygyűttessel rendezzék.

Mivel az új dikasztériumba négy szentszéki hivatalalt, a *Iustitia et Pax, a Cor Unum*, az Egészségügyi Dolgozók és az Elvándorlók és Úton Lévők Lelkigondozására létrehozott pápai tanácsokat integrálták, hatályon kívül kerülnek a négy pápai tanács működését szabályozó, *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció 142-től 153-ig terjedő cikkelyei.²¹ Ez a konstitúció tizenegy cikkelyét érinti. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozására létrehozott szentszéki hivatalra pedig csak három cikkely vonatkozott (149–151. cikkely).²² A *motu proprio*-val ellentétes jogszabályok, a törvény megszűnésének általános elve alapján szintén hatályukat veszítik (20. k.). Az egyes szentszéki dikasztériumok pontosabb működésére saját belső használatra – adott esetben titkos vagy bizalmas – rendelkezések is vonatkoznak. A négy pápai tanács belső szabályzata értelemszerűen szintén hatályát veszítette. Hasonlóképpen hatályon kívül kerültek azok az utasítások, törvényt magyarázatok és egyéb kiegészítő rendelkezések, amelyek a négy pápai tanácsra vonatkoztak.

A szentszéki hivatalok összevonására a nagyobb eredményesség elérése, illetve a hivatalok hasonló profilja, tevékenységi területei miatt kerülhet sor. A kompetenciaharmonizáció, vagyis hogy azonos vagy hasonló feladatok egy dikasztériumhoz kerüljenek, már II. János Pál kúriai reformjánál is hangsúlyos elem volt.²³ A legfőbb jogalkotó azokat a tárgyi illetékességeket, amelyekben párhuzamosan különböző szentszéki dikasztériumoknak volt kompetenciája, igyekezett az adott kérdésben

19 A Nevelésügyi és a Klérus Kongregáció vonatkozásában lásd: XVI. BENEDEK: *Motu proprio. Ministrorum institutio*. 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 2013/105. 133–134.

20 XVI. Benedek: *Motu proprio. Fides per doctrinam*. 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 2013/105. 136–139.

21 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 142–153. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 897–902.

22 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 899–900.

23 Jean BEYER: *Le linee fondamentali della Costituzione Apostolica Pastor Bonus*. In: *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Szerk. Antonio BONNET – Carlo GULLO. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 33.

legmegfelelőbbnek tűnő szentszéki hivatal jogkörébe utalni.²⁴ Az 1988-as kúriareform óta azonban majdnem harminc év telt el. Ennyi idő alatt óhatatlan, hogy a legjobb jogi szabályzók mellett is kialakulhatnak hivatali párhuzamosságok. Erre a nehézségre Ferenc pápa a Római Kúria munkatársainak mondott karácsonyi beszédében kifejezetten utalt. A négy pápai tanács új dikasztériumba való összevonása kapcsán kifejtette, hogy „két vagy több hivatal esetleges összevonása egyetlen hivatallá – amelyek egymáshoz közel álló vagy egymással szorosan összefüggő kérdésekért felelősek – egyfelől azt a célt szolgálja, hogy nagyobb súlyt adjunk (külső súlyt is) magának a hivatalnak, másfelől az egyes valóságok egymáshoz való közelsége és egymással való összefüggése ugyanazon hivatalon belül elősegíti a nagyobb működőképességet”.²⁵

Az új dikasztérium elnevezése

Az új dikasztérium elnevezéséből: *Az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában* csak az derül ki, hogy a pápa az új szentszéki hivatalt általánosságban az emberiség fejlődésének a szolgálatába akarja állítani. A dikasztérium szabályzatából válik világosabbá, hogy ez konkrétan az igazságosság és a béke szolgálatát jelenti (statútum 1. cikkely, 1. §). A szabályzat további cikkelyei pedig egyéb, a dikasztérium alá tartozó emberi jogi területeket is megneveznek. Mindig az az ideális, ha egy szentszéki hivatal elnevezéséből következtetni lehet a jogalkotó által kijelölt legfőbb feladatkörére.²⁶ A kompetencia pontos meghatározása a dikasztériumra vonatkozó joganyag feladata. Az új dikasztériumba integrált tanácsok elnevezése alapvetően jelezte azok alapfeladatát: *Iustitia et Pax*, *Cor Unum*, Egészségügyi Dolgozók, Elvándorlók és Úton Lévoók Pápai Tanácsa. Mivel az új dikasztérium többé-kevésbé mind a négy megszüntetett szentszéki hivatal jog- és feladatkörét átvette, nem volt egyszerű az összetett feladategyüttest olyan elnevezésbe sűríteni, amely jelezné az új szentszéki hivatal legfőbb működési területét.

Az új hivatal megnevezése „dikasztérium”. A *dikasztérium* kifejezést az Apostoli Szentszék hivatalaira gyűjtőnévként szokás használni. A Római Kúria intézményeinek működését szabályozó joganyag, illetve a joganyaghoz fűzött magyarázatok tisztázzák, hogy a *dikasztérium* kifejezés alatt milyen hivatal típusokat kell érteni. V. Szixtus 1588-as *Immensa aeterni Dei* kezdetű apostoli konstitúciója, X. Piusz 1908-as *Sapienti Consilio* kezdetű apostoli konstitúciója,²⁷ VI. Pál 1967-es *Regimi-*

24 Ennek tipikus példája az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció. Többszöri kompetencia-átsorolás után II. János Pál újra egyesítette a két kongregációt: a szentségit és istentiszteletit. ERDŐ Péter: *Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció* (lat. *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum*). In: *Katolikus Lexikon*. Szerk. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 2000. V. 462–464.

25 Lényegében az Apostoli Szentszék „csúcsszerve”, az Államtitkárság is különböző feladatok és hivatalok egy hivatalba történő integrálásával jött létre. Bruno BERTAGNA: *La Segreteria di Stato*. In: *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Szerk. Antonio BONNET – Carlo GULLO. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 163.

26 BEYER J.: *Le linee*, i. m. 36–38.

27 X. Pius: Apostoli konstitúció. *Sapienti Consilio*. 1908. V. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 1909/1. 7–108.

ni Ecclesiae Universiae kezdetű apostoli konstitúciója,²⁸ végül II. János Pál 1988-os, nagyrészt még hatályos *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúciója sem hagy kétséget a *dikasztérium* kifejezés általános jellege felől.²⁹ Ugyanez derül ki az Államtitkárság által 1999-ben kiadott, a Római Kúria működésének gyakorlati kérdéseit tisztázó, olasz nyelven megjelent *Regolamento generale della Curia Romana* kezdetű utasításból is.³⁰ A dokumentumok azt is meghatározzák, hogy az egyes szentszéki hivatalok a dikasztériumok melyik nagyobb kategóriájába tartoznak. A *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció bevezetője szerint a dikasztérium alatt a kongregációkat, a bíróságokat, a pápai tanácsokat és a hivatalokat kell érteni.³¹ Gyakorlatilag az Államtitkárság is dikasztérium, bár sajátos küldetéssel és belső felépítéssel rendelkezik. A Római Kúria hasonló felosztását jelzi az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonja is, mely szerint a kúria „a Pápai vagy Államtitkárságból, az Egyházi Közügyek Tanácsából, a kongregációkból, a bíróságokból és egyéb intézményekből áll”.³² A különböző dikasztériumtípusok a kormányzás különböző területein támogatják a római pápát.³³ A pápai tanácsok inkább a lelkipásztori élethez kapcsolódóan, a hivatalok vagy irodák a gazdasági ügyek terén, a bíróságok pedig a jogszolgáltatásban segítik a pápát.³⁴ A kongregációk megbízotti végrehajtó hatalommal rendelkeznek, és a jogban meghatározott területeken működnek közre.³⁵ A dikasztériumok közötti egyenjogúságot a Kúria működését szabályozó joganyag alapelvnek tekinti. A dikasztériumok között a kongregációk mégis az egyház életéhez és küldetéshez közvetlenül kapcsolódó feladatokat látnak el.³⁶ A kongregációk kitüntetett helyét jelzi, hogy egyrészt a kongregáció élén bíboros prefektus áll, másrészt hogy a szentszéki hivatalok működését bemutató joganyag a kitüntetett helyen, az általános rész és közvetlenül az Államtitkárság után tárgyalja. Továbbá, ami a legfontosabb, hogy a kongregációk kormányzati megbízotti

28 VI. Pál: Apostoli konstitúció. Regimini Ecclesiae Universiae. 1967. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 1967/59. 885–928.

29 Néhány szerző a jelenlegi struktúra kapcsán is utalt arra, hogy a szentszéki hivatalok elnevezése vagy besorolása nem tökéletes. Tettek olyan javaslatokat is, hogy egyes szentszéki hivatalokat másképpen kellene elnevezni. Ezek között a javaslatok között szerepel a dikasztérium kifejezés használata is, mint például az Apostoli Penitenciára a *Dicastero di Giustizia* javaslat. Ezek azonban csak szerzői vélemények. BEYER J.: *Le linee*, i. m. 37.

30 Államtitkárság: Utasítás. Regolamento generale della Curia Romana. 1999. IV. 30. 2.; 13.; 19. 6. §; 26.; 103. 4. §; 106.; 116.; 118. 1. §; 3. § cikkely. *Acta Apostolicae Sedis*, 1999/91. 631–677.

31 II. János Pál: Apostoli Konstitúció. Pastor Bonus. 1988. VI. 28. Preamb. 5. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 847–848. Lásd még ÉRSZEGI Márk Aurél: *A Római Kúria Intézményei*, www.magyarokur.hu/hirek/romai-kuria-intezmenyei-1 (a letöltés ideje: 2016. december 31.)

32 José Luis GUTIÉRREZ: *Kommentár a 360. kánonhoz*. In: *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*. Szerk. Juan, Ignacio Arrieta. Colletti, Roma, 2004. 296.

33 Antonio VIANA: La potestad de los Dicasterios de la Curia Romana. *Ius canonicum*, 1990/59. 83–114.

34 Juan Ignacio ARRIETA: *Governance Structures within the Catholic Church*. Wilson and Lafleur, Montreal, 2000. 147–148.

35 Francis ARINZE: *Tipologia degli organismi della Curia Romana. La curia romana: aspetti ecclesiologicali, pastorali, istituzionali: Per una lettura della "Pastor Bonus". Testo e commenti*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1989.

36 STICKLER A.: *Le riforme*, i. m. 5.

végrehajtó hatalommal bírnak. A tanácsok ilyen végrehajtó hatalommal általánosságban – az egyes különleges esetektől eltekintve – nem rendelkeznek.³⁷ Ebből az aspektusból egyáltalán nem mindegy, hogy kongregációt vagy tanácsot értsünk-e az új dikasztérium alatt.

Mindebből világos, hogy a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio* szóhasználata, amely az új hivatalra az általános kifejezést, a dikasztériumot alkalmazza, zavaró. A szóhasználatban a jogalkotót feltehetően az motiválta, hogy az új hivatal feladatkörei – bár nem tartoznak azokhoz a kérdésekhez, amelyekkel a kongregációkat bízzák meg – mégis nagy jelentőségű, az egyház társadalmi tanítását érintő területek. Szerettek volna az új hivatalnak a szentszéki struktúrában kitüntetett helyet biztosítani. Bár elnevezésében nem, de jogi szabályozásában, vezetésében, ügyvitelében stb. a nagyobb tekintéllyel rendelkező kongregációkhoz közelítették. Ugyanakkor a pontatlan megnevezés jogbizonytalanság és ügyviteli nehézségek forrása lehet.

Az új dikasztérium jog- és feladatköre

A dikasztérium felállítását elrendelő *motu proprio* röviden összefoglalja az új hivatal feladatát. Az általános emberi jogi kérdések mellett kiemeli, hogy az új hivatal „különösen illetékes lesz a migráció tekintetében”. Nyilván sok esetben a migráció szorosan összekapcsolódik a *motu proprio* által említett egyéb emberi jogi területekkel, mint a „szükséget szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, (...) a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatai, a rabszolgaság, (...) kínzások, méltóságukban veszélyeztetett” személyek kérdésével. A pápai dokumentum által felsorolt egyéb területek a migráció kiváltó okai is lehetnek vagy a menekültkérdéssel jelentkező problémák köréhez kapcsolódnak. Ez utóbbihoz tartoznak a munkához, különösen is a kiskorúak munkavállalásához kapcsolódó jogok vagy az emberkereskedelem problémája, amelyek vizsgálatában az új dikasztérium szintén jogkörrel rendelkezik. Ezekben az emberi jogi kérdésekben a pápák vagy a Szentszék egyes hivatalai már számtalanszor nyilatkoztak. Nem volt azonban olyan szentszéki hivatal, amely az ernyőszervezet szerepét betöltötte volna.

Mivel az új „dikasztérium” technikailag a fent említett, négy pápai tanács összevonásából jött létre, logikusnak tűnne, ha az új hivatal a négy beolvasztott dikasztérium jog- és feladatkörével rendelkezne. Ez sem az alapító *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*-ból, sem az új dikasztériumot szabályozó joganyagból nem derül ki. Inkább úgy tűnik, hogy nem százszázalékos a lefedettség az új és a megszüntetett négy szentszéki hivatal tevékenységi köre között.

A Római Kúria hivatalainak kompetenciáját vagy területi (például a Népek Evangelizációjának Kongregációja a missziós területeken), vagy személyi (például a Keleti Egyházak Kongregációja a keleti katolikusok ügyében), illetve tárgyi illetékesség alapján (például a Hittani Kongregáció a hit és erkölcs kérdéseiben) lehet meghatározni.³⁸

37 Juan Ignacio ARRIETA: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Giuffrè, Milano, 1997. 305.

38 ARRIETA, J.: *Governance*, i. m. 147–148.

Mind az új hivatalt alapító *Humanam Progressionem* kezdetű *motu proprio*, mind a dikasztérium statútuma arról tanúskodik, hogy az új hivatal egyszerre rendelkezik személyi kompetenciával: a migránsok, a szűkséget szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, a társadalom peremére szorultak, a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatai, a bebörtönzöttek, a munkanélküliek, a rabszolgaság, illetve kínzások áldozatai, továbbá a méltóságukban veszélyeztetett egyéb személyek. Másrészt a dikasztérium az „emberi jogi” kérdésekben tárgyi illetékességgel is bír. Nyilván mind a felsorolt személyek, mind a kapcsolódó emberi jogi kérdések köre hatalmas terület. A terület lefedése nem lesz egyszerű, nem is beszélve a *motu proprio*-ban említett csoportok pontos behatárolásáról. Kérdés továbbá, hogy mi lesz azokkal a területekkel, amelyek az új hivatalba integrált négy pápai tanács feladat- és jogkörébe tartoztak, de sem a *motu proprio*, sem a hivatal statútuma nem említi kifejezetten. Úgy tűnik, hogy ezekben a kérdésekben a törvényt magyarázat általános elvei alapján az új hivatalnak nincs jogköre.³⁹

Az új hivatal egyik részlege kifejezetten a migrációval, a menekültkérdéssel foglalkozik. Olyan területtel, amelyet Ferenc pápa különösen fontosnak tart. A Szentszék eddig is rendelkezett olyan önálló hivattal, amely részben a bevándorlók és a menekültek lelkipásztori és humanitárius ellátására összpontosított.⁴⁰ Az Utazók és Vándorlók Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanács, amelyet az új pápai rendelkezéssel megszüntettek, és feladatkörét, legalábbis részben, az új dikasztérium feladatai közé integrálták, látta el a menekültek lelkipásztori és humanitárius segítségének összehangolását. Ahogy azonban azt a régi pápai tanács neve is jelezte, jogköre nemcsak azokra terjedt ki, akik elmenekültek a szülőföldjükről: mindazok lelkipásztori szolgálataival foglalkozott, akik valamilyen okból távol voltak az otthonuktól.⁴¹ A pápai tanács hatásköri illetékessége szempontjából az „utazáson” és a saját szülőföldtől való „távolléten” volt a hangsúly.⁴² A hatásköri illetékesség szempontjából annak sem volt jelentősége, hogy gazdasági, politikai, vallási vagy etnikai okból, önként vagy kényszer

39 UJHÁZI Lóránd: Joghézag feloldásának lehetőségei az Egyház hatályos jogában (19. k.). In: *Kánonjog, a Kánonjogi Posztgraduális Intézet folyóirata*, 2009/11. 81–99.; Uő.: Törvényt magyarázat az Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/5. 75–107.

40 UJHÁZI Lóránd: A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a katolikus egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/12. 317–334.; Uő.: A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásának szabályozása a katolikus egyház hatályos jogában. *Acta Humana: Hungarian Centre For Human Rights Publications*, 2014/3. 57–86.; Uő.: A migráció mint biztonsági kihívás és a Vatikán válaszai a menekültkérdésre. *Hadtudomány, a Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata*, 2012/12. 162–173.

41 Giovanni CHELI – Luigi SABBARESE: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. In: *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Szerk. Pio Vito Pinto Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2003. 216.

42 A vízi úton lévők lelkipásztori ellátására vonatkozóan – az utazás indítékától függetlenül – II. János Pál külön szabályozást adott ki. II. János Pál: *Motu proprio*. Stella Maris. 1997. I. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 1997/89. 209–216.

hatására hagyták el a szülőföldjüket.⁴³ Tény, hogy a megszüntetett pápai tanács feladata általánosságban az idegenben élők lelkipásztori ellátásának megszervezése volt, de a hangsúlyelordások már régóta szemmel láthatóak voltak. Hiába rendelkezett a tanács ugyanis elméletileg kilenc részleggel, amely az otthonuktól különböző okokból távollévőkre összpontosított, már régóta a menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozása jelentette a legfőbb feladatot. Ez érthető, hiszen más okokból, például a tanulmányok, a munka stb. miatt az otthonaiktól távollévők a legtöbb esetben a helyi plébániák életébe kapcsolódtak be. Életkörülményeik, nyelvi, kulturális felkészültségük nem említhető együtt a menekültekével.

Ugyanakkor amennyire hangsúlyos elem a pápa politikájában a menekültek gondozására az intézményes keretek kiépítése, annyira elhanyagolt a bevándorlás veszélyeinek, biztonsági kockázatainak, a tarthatatlan közbiztonsági, szociális helyzet értékelésével foglalkozó terület. Előbb-utóbb azonban nyilván ezzel is szembe kell majd nézni. Az egyháznak erre vonatkozóan van hiteles tanítása, csak a pápai bevándorlási politika erre nem helyezett elég hangsúlyt. Az elmúlt időszakban a bevándorlók szélsőséges csoportjai által végrehajtott sorozatos bűncselekmények hatására a pápai beszédekben már kezd megjelenni, hogy a bevándorlók is tartsák tiszteletben a befogadó ország jogszabályait és szokásait. Nagy előrelépés az is, hogy a megnyilatkozásokban már megjelenik az állam kötelezettsége saját polgárainak védelmére vonatkozóan.⁴⁴ Ezek a szegmensek azonban még mindig elhanyagolható részét képezik a pápai és a szentszéki bevándorlással foglalkozó megnyilatkozásoknak. Az új dikasztérium feladatköreit tisztázó új dokumentumokból nem világos, hogy a szentszéki hivatal a befogadó társadalmak állampolgárainak biztonságával is szeretne-e akár csak teoretikusan foglalkozni vagy sem.

Az új dikasztérium vezetése

Bár a jogalkotó szándékosan nem nevezi az új hivatalt kongregációnak, vezetését mégis – a kongregációkhoz hasonlóan – bíboros prefektusra bízta (Statútum, 2. cikkely, 1. §). A bíborost a titkár segíti a munkában. A dikasztérium statútuma ebben

43 Giangiacomo SANZI SARTORI: *Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonjához*. In: *Quaderni di Diritto Ecclesiale Codice di Diritto Canonico Commentato*. Ancora, Milano, 2001. 350.; Heribert SCHMITZ: *Die Römische Kurie*. In: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Szerk. Joseph LISTL – Heribert SCHMITZ. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1999. 378.

44 A Szentszékhez akkreditált diplomatáknak 2017. január 9-én mondott éves beszédében Ferenc pápa már felhívta a figyelmet: „A migránsok pedig nem feledhetik, hogy kötelességük a befogadó ország törvényeinek, kultúrájának és hagyományainak a tiszteletben tartása. (...) Minden ország hatóságának bölcsen és hosszabb távra tekintve kell mérlegelnie, hogy milyen mértékben képes méltóság- teljes életet kínálni a migránsoknak, anélkül, hogy megsértené saját polgárai közjává.” *Ferenc pápa beszéde a szentszéki diplomatákhöz: A kormányok kötelessége a megfontolt befogadás, a migránsoké a törvényesség tisztelete*, http://hu.radiovaticana.va/news/2017/01/09/ferenc_p%C3%A1pa_besz%C3%A9de_a_szentsz%C3%A9ki_diplom%C3%A1ciai_test%C3%BClethez/1284593 (a letöltés ideje: 2017. január 17.). A befogadó társadalmak védelme régebbi pápai, szentszéki dokumentumokban is megjelent. Igaz, ez a kérdés ott is marginális területnek számított.

a tekintetben követi a Római Kúriára vonatkozó általános joganyagot és a kuriális gyakorlatot. A *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció negyedik cikkelye, amely a dikasztériumok irányításáról szól, jelzi, hogy a prefektus vagy az elnök vezeti és képviseli a dikasztériumot. A titkár a titkárhelyettes együttműködésével pedig segíti a prefektust vagy az elnököt a dikasztérium vezetésében.⁴⁵ A Szentatya a gyakorlatnak megfelelően személyesen nevezte ki az új dikasztérium vezetőjét. Az irányításból adódó napi elfoglaltság ez esetben is megköveteli, hogy a prefektus Rómában éljen.⁴⁶

Az új státútum az említett általános joganyaggal és a jelenlegi gyakorlattal szemben úgy fogalmaz, hogy a bíboros prefektust és a titkárt több titkárhelyettes segítheti a munkában, Továbbá a titkárhelyettesek között világi Krisztus-hívő is lehet. A *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció csak egy titkárhelyettesről tesz említést.⁴⁷ A Római Kúria gyakorlati működési rendjét szabályozó *Regolamento generale della Curia Romana* kezdetű utasításból is arra lehet következtetni, hogy a dikasztériumoknak csak egy titkárhelyettese van.⁴⁸ Ez természetesen csak technikai kérdés, hiszen a pápa dönthet úgy, hogy adott esetben a dikasztérium második vagy harmadik szintjére – akár egy dikasztérium esetében is – több személyt nevez ki. Ez nem példa nélküli a Római Kúria történelmében. Tekintve, hogy az új dikasztérium négy pápai tanács összevonásából jött létre, nem indokolatlan, hogy az integrált területekre külön titkárhelyettesek legyenek kinevezve. Ugyanakkor ez ellen szól, hogy más, széles tevékenységi körrel rendelkező szentszéki dikasztériumokban is csak egy titkárhelyettest alkalmaztak. Gyakorlatilag Ferenc pápa két titkárhelyettest nevezett ki, de mindketten csak a menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásának megszervezésében és irányításában segítik a dikasztérium munkáját.

További kérdéseket vet fel, hogy a szabályzat szerint a titkárhelyettesek között világi Krisztus-hívő is lehet. Ez abban az esetben érdekes igazán, ha a dikasztériumot a kongregációkhoz közelítjük. A hatályos kánonjog értelmében a laikusok a jog előírásai szerint közreműködhetnek az egyházkormányzati hatalom – *potestas regiminis* – gyakorlásában (129. k. 2. §). Ugyanakkor „a kormányzati hatalomra, mely az egyházban isteni rendelés folytán van jelen, s amelyet joghatósági hatalomnak is neveznek, a jog előírásainak megfelelően azok képesek, akik felszentelésben részesültek” (129. k. 1. §). A kongregációk a római pápa megbízotti végrehajtói hatalmával rendelkeznek. A végrehajtó hatalmat, amely a törvényhozói, illetve a bírói hatalom mellett az egyházkormányzati hatalom szerves részét képezi, azok gyakorolhatják,

45 „Praefectus vel Praeses Dicasterium moderatur, id dirigit eius demque personam gerit. Secretarius, cooperante Subsecretario, Praefectum vel Praesidem in Dicasterii negotiis personis que moderandis, adiuvat.” II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 7. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 860.

46 Juan Ignacio ARRIETA: *Funzione pubblica e attività di governo nell'organizzazione centrale della Chiesa: Il regolamento generale della Curia Romana. Ius Ecclesiae*, 1992/4. 585–613.

47 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 7. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 860.

48 Államtitkárság: *Utasítás. Regolamento generale della Curia Romana*, 1999. IV. 30. 2.; 13.; 19. 6. §; 26.; 103. 4. §; 106.; 116.; 118. 1. §; 3. §; cikkely. *Acta Apostolicae Sedis*, 1999/91. 631.; 636.; 639.; 642.; 673.; 674.; 676.; 677.

akik a szent rendben (papi rend) részesültek. A zsinat utáni jogalkotás a kormányzati hatalom gyakorlásával és a laikusok közreműködésével kapcsolatos alapelvet többször megismételte. A *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció pedig kifejezetten a Római Kúria kapcsán jelzi, hogy csak azok vehetnek részt az egyházkormányzati tevékenységben, akik a szent rendben részesültek.⁴⁹ A konstitúció 4. cikkelye röviden utal a titkárhelyettesi beosztásra.⁵⁰ A jogszabály eredeti latin szövegéből úgy tűnik, hogy az altitkári feladatkör nem jár egyházkormányzati tevékenységgel, hanem inkább abban való közreműködés (129. k. 2. §). Egyes szerzői vélemények is ezt látszanak alátámasztani, akik a titkárhelyettes az egyes dikasztériumok munkáját segítő, a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban megnevezett egyetlen olyan „jelentősebb hivatalnoknak”⁵¹ tekintik, aki lehet laikus is.⁵² Mindemellett – sorra véve az egyes kongregációkat – a titkárhelyettesi feladatokkal minden esetben papokat bíztak meg. Ritkán azonban a dikasztérium sajátos profilja és a laikus Krisztus-hívő rátermettsége miatt mégis előfordult, hogy világi Krisztus-hívőt bíztak meg a titkárhelyettesi feladatokkal. Ilyen eset volt például, amikor 1966-ban Rosemary Goldie-t a Laikusok Pápai Tanácsába vagy 2004-ben Enrica Rosanna szalézi nővért a Megszentelt Élet Intézményeinek Kongregációjába nevezték ki. Ez azonban nem tipikus.

Nem könnyű megjelölni, hol a határ a valós egyházkormányzati tevékenység gyakorlása és az abban való közreműködés között.⁵³ Ebben a kérdésben nagyon eltérő – több esetben szélsőséges – vélemények is megfogalmazódtak. A kérdést a kanonisztika mind a mai napig nem válaszolta meg érdemben.⁵⁴ A laikus titkárhelyettes alkalmazása az új dikasztériumban csak tovább bonyolítja a laikusok egyházkormányzati tevékenységben való közreműködésének le nem zárt kérdését.⁵⁵ Mindenesetre ez még az új dikasztérium kapcsán is csak teoretikus felvetés, hiszen a pápa által kinevezett titkárhelyettesek mindegyike pap.⁵⁶

49 „Quae exercitium potestatis regiminis requirunt, reserventur iis qui ordine sacro insigniti sunt.” II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 7. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 861.

50 „Praefectus vel Praeses Dicasterium moderatur, id dirigit eius demque personam gerit. Secretarius, cooperante Subsecretario, Praefectum vel Praesidem in Dicasterii negotiis personis quem oderandis, adiuvat.” II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 7. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 860.

51 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 3. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 861.

52 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 9. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 859–860. Lásd még Geraldo Angelo MAIELLA: *Kommentár a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúció 4–10. cikkelyeihez*. In: *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*. Szerk. Pinto Pio Vito, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2003. 28.

53 Carlos M. ERRAZURIZ: *Il diritto e la giustizia nella Chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico*. Giuffrè, Milano, 2000. 163–168.

54 BEYER J.: *Le linee, i. m.* 26.

55 GÁJER László: *Jogelméleti megalapozás laikusok kormányzati hatalommal való együttműködéséhez*. In: *Pléróma 1947–2012*. Szerk. Rokay Zoltán. Lux Color, Óbecse, 2012. 59–76.

56 *Other Pontifical Acts, Summary of Bulletin*. Holy See Press Office. 2016. 12. sz., <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/12/14/161214d.html> (a letöltés ideje: 2017. január 16.).

Ami kifejezetten az új dikasztérium menekültekkel és bevándorlókkal foglalkozó részlegét illeti, az „ad tempus”, vagyis „egy időre” közvetlenül a pápa vezetése alatt működik (Statútum, 1. cikkely, 4. §). Ezzel a pápa a menekültek és migránsok helyzete iránti különleges figyelmét akarta kifejezni. Elsőre szokatlannak tűnik a pápai intézkedés. A szentszéki hivatalok azonban egyébként is a római pápa, ha többségében nem is közvetlen, de közvetett irányítása alatt állnak.⁵⁷ A dikasztériumok vezetőit a pápa szabadon nevezi ki.⁵⁸ A pápa gyakorolja a legfőbb kormányzati hatalmat, a kúria hivatalai pedig a jogban meghatározott mozgásterüknek megfelelően közreműködnek. A Római Kúria kormányzati tevékenységben betöltött helyettesi szerepét a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció kiadása után II. János Pál *Inde a Pontificatus* kezdetű *motu proprio*-ja is megerősítette.⁵⁹ A pápa Kúriával szembeni legfőbb kormányzati tevékenységének egyértelmű jele, hogy a római pápa – mint a legfőbb jogalkotó – bármikor új jogszabályokat adhat ki a Római Kúria egészének vagy részének újraszabályozására.⁶⁰ Egyes szentszéki hivatalok több esetben kerültek a történelem folyamán – teológiai vagy egyházpolitikai okból – közvetlen pápai irányítás alá. A Hittani Kongregáció például az érintett teológiai és erkölcsi kérdések, a Hitterjesztési és a Keleti Egyházak Kongregációja pedig az adott működési terület kényes helyzete miatt sokáig közvetlenül a római pápa irányítása alatt állt.⁶¹ Végezetül pedig amellet, hogy az új dikasztérium migrációért felelős részlegét közvetlenül a pápa irányítja, a Szentatya titkárhelyettesi beosztásban két olyan személyt nevezett

57 A római pápa legfőbb pásztori és kormányzati hatalmához lásd: I. Vatikáni zsinat: Konstitúció *Pastor Aeternus*, Denzinger-Schönmetzer 3050. ss; A II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az egyházzól, 22. pont; A római pápai és a szentszéki hivatalok kapcsolatáról még egyértelműben nyilatkozik a II. Vatikáni zsinat *Christus dominus* kezdetű dekrétuma: „A római pápa az egész Egyházra kiterjedő legfőbb, teljes és közvetlen hatalmának gyakorlásában fölhasználja a Római Kúria hivatalait, ezek tehát az ő nevében és tekintélyével végzik feladatukat az egyházak javára és a fölszentelt főpásztorok szolgálatára.” 9. pont. Lényegében ezt ismétli meg a hatályos törvénykönyv 360. kánonja. Lásd még Hittani Kongregáció: *Il Primato del Successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Communicationes*, 1998/30. 207–216.

58 132. k.; II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*, 18. cikkely. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 864. Lásd még: Juan, Ignacio ARRIETA: *Principios informadores de la Constitución apostólica Pastor Bonus. Ius canonicum*, 1990/59. 59–81.

59 II. János Pál: *Motu proprio. Inde Pontificatus*. 1993. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 1993/85. 550–552.

60 Gagnon EDOUARD: *Chiave di lettura della Riforma della Curia Romana ordinata da Pastor Bonus*. In: *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*. Szerk. Vito Pio Pinto. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano. 2003. 9–15.

61 „Seorsum a S. Congregatione de Propaganda Fide, S. Congregatio pro Ecclesia Orientali sit a die i mensis insequentis: cui quidem prae erit ipse Summus Pontifex. Ea completetur aliquot S. R. E. Cardinales, ex quibus unus Secretarius erit: adiunctus habebit e spectatissimis de Clero viris unum Assessorem et plures tum ex latino tum ex orientali ritu Consultores; praeterea idoneum officium- numerum ex clericis qui rerum orientalium peritiores sint.” XV. BENEDEK: *Motu proprio. Dei providentia*. 1907. május 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 1917/9. 529–531. Négy pápa töltötte be a kongregáció közvetlen vezetését: XV. Benedek (1917–1922), XI. Piusz (1922–1939), XII. Piusz (1939–1958) és XXIII. János (1958–1963). Lásd még Fernando FILONI: *La chiesa in Iraq. Storia, sviluppo e missione, dagli inizi ai nostri giorni*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2015. 160–161.

ki, akik kifejezetten a migráció területén nagy tapasztalatokkal rendelkeznek, és segítik a munkáját.⁶²

Az együttműködés elve

A nagyobb eredményesség elérése érdekében az együttműködést mind a *motu proprio*, mind az új hivatal ideiglenes jelleggel kiadott statútuma evidenciának tekinti. Az együttműködést az új dikasztérium kapcsán a jogalkotó különböző szinteken jelöli meg:

- Együttműködés az új dikasztérium és a többi szentszéki hivatal között.
- Együttműködés a dikasztériumon belül, amelybe bevonják a helyi egyházak képviselőit is.
- Együttműködés az akadémiai szektorral.
- Együttműködés a helyi egyházi szervezetekkel – különösen a püspöki konferenciákkal, illetve azok illetékes szervezeteivel.
- Együttműködés a hasonló küldetéssel rendelkező nem állami, állami, illetve nemzetközi szervezetekkel.

Együttműködés az új dikasztérium és a többi szentszéki hivatal között

Mivel a szentszéki hivatalokat – igaz, más-más területen, de – alapvetően ugyanazzal a feladattal, a római pápa támogatásával bízták meg, a dikasztériumok közötti együttműködés evidenciának tekinthető. Ez a Római Kúria működését szabályozó joganyagból is világos. A statútum mégis először általánosságban (3. cikkely, 5. §), majd az Államtitkársággal kapcsolatban kifejezetten megismétli ezt az alapelvet (4. cikkely, 1. §). Ez utóbbi logikus, hiszen az új dikasztérium olyan területen tevékenykedik, amely több szállal kötődik a világi és a nemzetközi jogalkotáshoz, végrehajtáshoz és intézményrendszerekhez (4. cikkely). Ugyanakkor a hatályos joganyag értelmében⁶³ az Államtitkárság első szekciója a szabályzat külön utalása nélkül is együttműködne az új dikasztériummal. Az Államtitkárság így tudja csak betölteni az általános küldetését, amellyel segíti a római pápát a mindennapi feladatok intézésében. Az új dikasztérium olyan aktuálpolitikai kihívásokkal foglalkozik, amelyek értékelésében az elmúlt időszakban a pápa aktívan részt vett. Ez különösen igaz a menekültekre.

62 *Pope Francis Appoints Fr. Michael Czerny, SJ, to New Vatican Office for Refugees And Migrants*, <http://jesuits.org/news-detail?TN=NEWS-20161216104512> (a letöltés ideje: 2017. január 16.). Michael Czerny, jezsuita az új dikasztériumba integrált *Iustitia et Pax* pápai tanácsban eleve migrációs és emberi jogi kérdésekkel foglalkozott. Fabio Baggio scalabrinianus szerzetes pedig a Pápai Urbaniána Egyetem teológiai karába integrált és a scabrinianusok által alapított Nemzetközi Migrációs Intézet elnöke. Other Pontifical Acts, Summary of Bullatin. *Holy See Press Office*, 2016. 12. sz., <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/12/14/161214d.html> (a letöltés ideje: 2017. január 16.).

63 II. János Pál: Apostoli konstitúció. Pastor Bonus. 1988. VI. 28. 41. cikkely. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 871.

Számtalan utazást, nyilatkozatot, dokumentumot és konkrét feladat-végrehajtást kellett előkészíteni. Mivel az új dikasztérium által vizsgált területek érintik az egyes állami és nemzetközi szervezeteket, ezért az Államtitkárság külkapcsolatokért felelős második szekciójával való szoros kapcsolat is logikus (4. cikkely, 2. §).⁶⁴ Ezen a területen ugyanis az Államtitkárság második szekciója általános jogkörrel rendelkezik.⁶⁵ A jogalkotó külön kifejezésre jutatta, hogy az új dikasztérium működjön együtt az Államtitkársággal a nyilvános nyilatkozatok és olyan dokumentumok kiadásánál, amelyek az egyes kormányok és nemzetközi szervezetek által vizsgált területekhez kapcsolódnak. Hasonlóképpen a dikasztérium együttműködik az Államtitkársággal olyan nemzetközi, kormányközi küldöttségek felállításánál, amelyek az új dikasztérium tárgykörével foglalkoznak (4. cikkely, 3. §). Feltételezhető, hogy a dikasztérium a jogban meghatározott módon együttműködik majd más szentszéki hivatalokkal is.⁶⁶ A jogalkotó ugyanis azt várja az új dikasztériumtól, hogy az általa vizsgált területen minél több információt gyűjtsön össze (3. cikkely, 2. §). Ehhez az egyik legjobb fórum a szentszéki hivatalok közötti információcsere. Ez történhet *ad hoc* jelleggel, az Államtitkárság első szekciójának felvetésére egy adott aktuális kérdés megvitatásában,⁶⁷ kettő vagy több dikasztérium teljes vagy rendes ülésén keresztül, amelyen a dikasztériumok vezetői tárgyalnak meg olyan kérdéseket, amelyek az adott szentszéki hivatalokat érintik,⁶⁸ illetve az együttműködés megvalósulhat úgynevezett, a pápa által jóváhagyott interdikasztériális bizottságokon keresztül is.⁶⁹ Ezeknek a bizottságoknak az a feladata, hogy olyan kérdéseket vitassanak meg, amelyek az adott dikasztériumokat együttesen érintik. Ilyen bizottságokat mind állandó jelleggel, mind egy konkrét eset megoldására létre lehet hozni.⁷⁰ Tekintve, hogy az új dikasztérium milyen sokrétű feladattal rendelkezik, szinte biztosra vehető, hogy széles körben élnek majd a jogban meghatározott dikasztériális együttműködés lehetőségével. Elég arra gondolni, hogy a menekültek között keleti katolikusok is lehetnek, amely felveti a Keleti

64 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. 45-47. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 872.

65 Vincenzo BUONOMO: *La Segreteria di Stato – competenze nella funzione diplomatica*. In: *La curia romana nella Cost. Ap. Pastor Bonus*. Szerk. Antonio BONNET – Carlo GULLO. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 186–187.

66 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. Preamb. 10. pont, *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 853–654.

67 „Sarà cura del Sostituto per gli Affari Generali della Segreteria di Stato riunire i Segretari dei vari Dicasteri, per studiare e proporre misure atte ad assicurare una sempre miglior intesa e coordinazione del lavoro della Curia Romana.” Államtitkárság: Utasítás. Regolamento generale della Curia Romana. 1999. IV. 30. 108. cikk., *Acta Apostolicae Sedis*, 1999/91. 675.

68 „D'intesa tra i Dicasteri interessati e con l'approvazione del Sommo Pontefice potranno essere costituite Commissioni interdicasteriali per la trattazione di singole questioni riguardanti specifiche materie miste.” Államtitkárság: Utasítás. Regolamento generale della Curia Romana. 1999. IV. 30., 110. cikk., *Acta Apostolicae Sedis*, 1999/91. 675.

69 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. 21. cikk., *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 865.

70 Giuseppe DALLA TORRE: *Le commissioni*. In: *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Szerk. Antonio BONNET – Carlo GULLO. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 1–15.

Egyházak Kongregációjának illetékességét. Más keresztény felekezetek kapcsán a Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa, a muszlim és más vallásúak tekintetében a Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsának kompetenciái és információi miatt lesz indokolt az együttműködés.

Együttműködés az akadémiai szektorral

A státútum az akadémiai szereplőkkel való együttműködést is fontosnak tartja. Ezért azt kéri, hogy a dikasztérium működjön együtt a Pápai Társadalomtudományi Akadémiával (4. cikkely, 4. §). Az akadémiát – *Pontificia Accademia delle Scienze Sociali* – II. János Pál 1994. január 1-án a *Socialium Scientiarum* kezdetű *motu proprio*-val alapította.⁷¹ Az volt a célja, hogy a társadalomtudományok, a közgazdaságtan, a politika és a jogtudomány területén elmélyítse az egyház szociális tanítását. Az új dikasztériumot – figyelembe véve a kor biztonsági és társadalmi kihívásait – pontosan ezeknek az elveknek a gyakorlatban való elmélyítésére hozták létre. Az akadémia eddig is szoros kapcsolatban állt a *Iustitia et Pax* Pápai Tanáccsal, melyet az új dikasztériumba integráltak. Az együttműködés leginkább közös konferenciákban nyilvánult meg. Nem kizárt, hogy a későbbiekben a kooperáció más területekre is kiterjed. Az együttműködés nem indokolatlan abból a szempontból sem, hogy az elmúlt időszakban az akadémia már számos tanulmánykötetet jelentett meg, amelyek az új dikasztérium tevékenységi köréhez kapcsolódó témákat dolgoznak fel.⁷² Az Apostoli Szentszék egyes hivatalai szinte minden tekintetben számítanak a római, pápai egyetemekre. Az egyetem tanárai tanácsadói és egyéb feladatokat látnak el a szentszéki hivataloknál: bedolgozásokat végeznek, közös konferenciákat szerveznek, köteteket adnak ki. Ez az együttműködés az új dikasztérium tevékenységi köre miatt is indokolt lesz. Az sem kizárt, hogy az együttműködés a nem római székhelyű katolikus egyetemekre és teológiai karokra is kiterjed. Hasonlóan nagy jelentősége lehet az egyes katolikus kutatóközpontoknak, amelyek már évtizedek óta foglalkoznak azokkal a kihívásokkal, amelyekben az új dikasztérium kapott illetékességet.⁷³

Együttműködés a helyi egyházi szervezetekkel

A II. Vatikáni Zsinat után végrehajtott kúriareformoknál mind VI. Pál, mind II. János Pál alapelvnek tekintette, hogy erősítsék az Apostoli Szentszék és a helyi egyházak

71 II. János Pál: *Motu proprio. Socialium Scientiarum*, 1994. I. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 1994/86. 209.

72 A publikációk listájához lásd: www.pass.va/content/scienzesociali/en/publications/studiaselecta/inclusive.html (a letöltés ideje: 2017. január 3.).

73 Tipikusan ilyen a német nyelvterületen működő Institut für Religion und Frieden: www.irf.ac.at/ (a letöltés ideje: 2017. január 24.).

közötti együttműködést.⁷⁴ II. János Pál a *Novo millennio ineunte* kezdetű apostoli levélben az együttműködés kapcsán kifejtette: „A II. Vatikáni Zsinat óta sokat tettek a Római Kúria reformja, a szinódusok szervezése, a püspöki konferenciák működése ügyében. De még ezen túl is sokat kell tennünk annak érdekében, hogy jobban kifejeződjék az ezekben a közösségalkotó eszközökben rejlő valamennyi lehetőség. Ez manapság különösképpen szükséges, hogy gyorsan és hatékonyan tudjunk válaszolni azokra a problémákra, melyekkel az Egyháznak korunk gyors változásai közepette számolnia kell.”⁷⁵ A jogalkotó az új dikasztérium létrehozása kapcsán is hangsúlyozta a helyi egyházakkal való együttműködés jelentőségét, amelynek, mint minden esetben, most is lehetnek formális és informális területei. Az együttműködési lehetőségek egy részére a dikasztérium statútuma hívja fel a figyelmet. Más lehetséges együttműködési formákra a Római Kúria működésére vonatkozó általános joganyagból és a praxisból lehet következtetni.

Az új dikasztérium a püspöki konferenciákkal való együttműködésre különösen is számít. A joganyag kifejezetten nem említi, de az együttműködés szempontjából a püspöki konferenciák emberi jogi, migrációs kérdésekkel foglalkozó bizottságai is fontos szerepet tölthetnek majd be. A konferencia kiemelt szerepe érthető: felállítása az egész latin egyházban kötelező, és az adott ország összes részegyházának főpásztor tagja (447. k.). A konferencián keresztül hangolják össze a nagyobb jelentőségű lelkipásztori feladataikat (447. k.). A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai (LG 23) alapján a hatályos törvénykönyv (449–459. kk.) megismétli a Szentszék és a püspöki konferenciák közötti együttműködés általános alapelvét.⁷⁶ A Szentszék és a püspöki konferenciák kapcsolatát szabályozó, 1998. május 21-én kiadott *Apostolos suos* kezdetű *motu proprio* a Szentszék és a püspöki konferencia közötti bizalmi kapcsolatot és kollegialitást szintén evidenciának tekinti.⁷⁷ Azonban az említett joganyag az együttműködés további részleteiről sem a lelkipásztori, sem a humanitárius segítségnyújtás vonatkozásában nem szól.

Ami kifejezetten a migráció területén felmerülő együttműködést illeti, 1978-ban az akkor illetékes pápai tanács már tett kísérletet néhány általános irányelv

74 Luis-Miguel MUÑOZ CÁRDABA: *Principios eclesiológicos de la „Pastor Bonus”*. Università Gregoriana, Roma, 1999.; Sebastiano BAGGIO: La dimensione pastorale del servizio della Curia Romana. *L'Osservatore Romano*, 13. VII. 1988. 4.; Rosalio José CASTILLO LARA: La Costituzione Apostolica Pastor Bonus in prospettiva giuridica. *L'Osservatore Romano*, 16. VII. 1988. 4.; Juan Ignatio ARRIETA: La reforma de la Curia Romana Comentario a la Constitución Apostólica «Pastor Bonus». *Ius Canonicum*, 1989/57. 191.

75 II. János Pál: Apostoli levél. *Novo millennio ineunte*. 2001. I. 6. 44. pont. *Acta Apostolicae Sedis*, 2001/ 93. 297–298.

76 II. János Pál: Beszéd a Római Kúriához. 1986. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1987/79. 197.

77 II. János Pál: *Motu proprio*. *Apostolos suos*, 1998. V. 21. *Acta Apostolicae Sedis*, 1998/90. 641–658. GHIRLANDA G.: *Il. M. P. Apostolos, i. m.* 609–657.; Juan MANZANARÉS: Los Conferencias episcopales les hoy. Configuración jurídica y fundamentos doctrinales. *Revista Espanola de Derecho Canonico*, 1969/25. 325–372.; Winfried AYMANS: *Das Synodale Element in der Kirchenverfassung*. Münchener Theologische Studien, München, 1970.; Uő.: *Wesensverständnis und Zuständigkeiten der Bischofskonferenz im Codex Iuris Canonici von 1983*. Archiv für katholisches Kirchenrecht, 1983/152. 46–61.

megfogalmazására.⁷⁸ A Nevelés Kongregáció 1986-ban megjelentetett körlevele a papnevelés kapcsán adott szempontokat. A dokumentum kéri, hogy a nemzeti papnevelési szabályzatok elkészítésénél a püspöki konferenciák az elvándorláshoz kapcsolódó kérdéseket is integrálják a papképzésbe.⁷⁹ Ezek a dokumentumok abban az időben csak azokat az észak-amerikai és nyugat-európai országokat érintették, amelyekben a bevándorlás jelentős tényező volt.

A 2004. május 3-án kiadott *Erga Migrantes* kezdetű utasítás már átfogóbban vizsgálja azokat a lehetőségeket, amelyekben a helyi püspöki konferencia és a Szentszék illetékes hivatala együttműködhet.

Az utasítás kéri, hogy „azokban az országokban, amelyekbe a bevándorlók nagyobb számban költöznek vagy amelyekből nagyobb számban jönnek, a püspöki konferenciák és a keleti katolikus egyházak illetékes hierarchikus struktúrái létesítsenek különleges nemzeti bizottságot a vándorlók számára” (V. fejezet, 19. cikkely, 1. §). Az utasítás nem hagy kétséget afelől, hogy a püspöki konferenciák szakértő bizottságai a Szentszék illetékes hivatalaival való kapcsolattartás szempontjából kulcs szerepet töltenek be. A Szentszék kérését különösen a nyugati országok püspöki konferenciái vették komolyan. Ami a kelet-európai országokat illeti, érintettség híján a bizottságokat vagy létre sem hozták, vagy alacsony határfokkal működtek. Más esetben egyéb emberi jogi területekkel együtt foglalkoztak a migráció kérdésével is. Magyarországon először a püspöki konferencia *Iustitia et Pax* bizottsága, majd ennek megszüntetése után a *Caritas in Veritate* bizottság foglalkozik a menekültek kérdésével. Valójában az ország tranzitjellege miatt a bizottság fő profilja nem a migrációs válságkezelés. A bizottság elnöke is a cigánypasztoráció területén szerzett el nem évülő érdemeket.⁸⁰

Az *Erga Migrantes* kezdetű utasítás a püspöki konferenciák és az akkori pápai tanács közötti együttműködés további kereteiről is szolt: „[A tanács] tanulmányozza a püspöki konferenciák és a keleti katolikus egyházak megfelelő hierarchikus struktúrái által beküldött beszámolókat.” Ebből feltételezhető, hogy a konferenciák, de különösen a konferenciák bevándorlással foglalkozó bizottságai összefoglaló munkákat készítenek. Valószínűsíthető, hogy annak ellenére, hogy az új dikasztérium szabályzata minderről kifejezetten nem tesz említést, de ezekre a jelentésekre az új dikasztérium is igényt tart. Az *Erga Migrantes* kezdetű utasítás kitért arra is, hogy a pápai tanács „javaslatokat tesz, kezdeményezéseket, akciókat és programokat támogat, hogy a vándorlók lelkipásztori gondozásával kapcsolatban a püspöki konferencia struktúrákat és intézményeket fejleszthessen ki”. Kifejezetten az információcserével kapcsolatban pedig jelzi, hogy a tanács „támogatja az információk cseréjét a külön-

78 Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa: Körlevél a Püspöki Konferenciákhoz. *Chiesa e mobilità umana*. 1978. 05. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 1978/70. 357–378.

79 Nevelési Kongregáció: Körlevél. *La pastorale della mobilità umana nella formazione dei futuri sacerdoti*. 1986. I. 25. Prot. N. 205/85.

80 Székely János segédpüspök az elmúlt évtizedekben a cigány pasztoráció területén tüntette ki magát: www.caritasinveritate.hu/ (a letöltés ideje: 2017. január 13.).

bőző püspöki konferenciák, illetve a keleti katolikus egyházak megfelelő hierarchikus struktúrái között. Megkönnyíti egymás közötti kapcsolataikat, különösen a vándorlók lelkipásztorkodásában tevékenykedő papok egyik országból a másikba való át-helyezésével kapcsolatban.”

Végül pedig „a vándorlók érdekében figyelemmel kíséri, bátorítja és lelkesíti a lelkipásztori aktivitás koordinálását és összehangolását az egyházi »communio« regionális és kontinentális szervezeteiben”. Annak ellenére, hogy a pápai tanácsot az új dikasztériumba integrálták és a tanácsra vonatkozó jogi szabályzókat hatályon kívül helyezték, az *Erga Migrantes* kezdetű utasítás együttműködésre vonatkozó általános elveit és a bejáratott gyakorlatot valószínűsíthetően az új hivatal is magáévá teszi.

A regionális együttműködés, attól függően, hogy az adott országban mekkora területet érint a menekültkérdés, korlátozódhat kisebb területre, az egyházmegye vagy akár egy plébánia szintjére is.⁸¹

A migráció kezelésében a helyi egyházak hierarchikus intézményein túl a Szent-szék a nemzetközi katolikus szervezetekkel is együttműködik. Különösen, ha az adott szervezet rendelkezik a bevándorlókért felelős részleggel. Például a harminckilenc tagot magába tömörítő és a II. Vatikáni Zsinat püspöki kollegialitása szellemében működő Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) a létrejötté óta kíséri figyelemmel az európai migrációs helyzetet. A CCEE *Caritas in Veritate* bizottságának külön migrációs szekciója van.⁸² A bizottság az igazságosság és a béke, illetve a teremtett világ védelmének kérdéskörére figyel. Célkitűzése, hogy az európai püspökök ezekben a kérdésekben megosszák egymással a tapasztalataikat. A szekció együttműködött az új dikasztériumba integrált pápai tanáccsal, a jövőben pedig valószínűsíthetően az új dikasztériummal.⁸³

Az együttműködés sajátos szempontja a dikasztérium munkatársainak és tanácsadóinak kiválasztásánál

A részegyházak és az Apostoli Szentszék közötti együttműködés sajátos formájának lehet tekinteni, hogy a dikasztérium munkatársainak és tanácsadóinak kiválasztásánál nemcsak a szakmai és az emberi rátermettséget veszik figyelembe. Az is szempont, hogy az egész világegyház képviseltesse magát (2. cikkely, 2. §). Az egyház egyetemességének a szemléltetése a Római Kúria működését szabályozó joganyagban is alapelv.⁸⁴ A Római Kúria dikasztériumai mindig is soknemzetiségű jelleggel bírtak. A nemzetközi jelleget csak tovább fokozta a közlekedési lehetőségek terén bekövetkezett fejlődés. A legfőbb egyházi jogalkotó mégis fontosnak tartotta, hogy az egyetemesség

81 CHELI G. – SABBARESE L.: *Pontificio, i. m.* 218.

82 Ugyanilyen nevű szervezetek az egyes püspöki konferenciák alárendeltségében is működnek.

83 Migration section, http://www.ccee.eu/ccee___en/ccee/00002309_Migration_Section.html. Például Caritas Europa, the International Catholic Migration Commission, and Comece.

84 „Consultores quoque nominantur ex clericis vel ceteris Christifidelibus scientia et prudentia praesantibus, ratione universalitatis, quantum fieri potest, servata.” II. János Pál: Apostoli konstitúció. Pastor Bonus. 1988/80, VI. 28. 8. cikk. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 861.

általános alapelvét megismételje, tekintve, hogy az új dikasztérium az egész világot érintő társadalmi és biztonsági kérdésekkel foglalkozik. Ami kifejezetten a migrációs területet illeti, az új dikasztériumba integrált Utazók és Vándorlók lelki gondozásáért felelős pápai tanács munkatársainak és konzultorainak kiválasztásakor is alapvető szempont volt, hogy az egész világegyház képviseltesse magát. A kibocsátó országokból éppúgy, mint a befogadó országokból igyekeztek munkatársakat, tanácsadókat és szakembereket választani.

A zsinat utáni jogalkotás fontos alapelve volt, hogy az egyház életének minél több területén – amelyek nem kifejezetten a klerikusoknak fenntartott területek – jelenjenek meg a laikus Krisztus-hívők is. Ezt az alapelvet a Szentszék munkatársainak, de leginkább tanácsadóinak kiválasztásakor is igyekeztek érvényre juttatni. Ez újdonság volt a régi joganyaghoz képest, ahol a Szentszék munkatársainak kiválasztásánál majdnem kizárólagosan a klerikusokra alapoztak.⁸⁵ A világi Krisztus-hívők különösen olyan dikasztériumok életében voltak meghatározóak, amelyekhez az életállapotuk miatt különösen is kötődtek: Laikusok Pápai Tanácsa, Család Pápai Tanácsa stb. Tanácsadói minőségben mind testületileg, mind egyénileg segítették az egyes szentszéki hivatalok munkáját.⁸⁶ Ferenc pápa a laikusok konzultatív szerepvállalását a kúriareform kapcsán többször is hangsúlyozta.⁸⁷ A laikusok együttműködésére a pápa valószínűleg – az általános elven túl – a terület speciális jellege miatt is számít (Statútum, 2. cikkely, 2. §). A dikasztérium ugyanis olyan területekkel foglalkozik – migráció, emberi jogok érvényesülése stb. –, ahol lehetnek olyan világi hívők, akik nagy szakértelemmel és tapasztalatokkal rendelkeznek.

Együttműködés a hasonló küldetéssel rendelkező nem állami, állami és nemzetközi szervezetekkel

A jó célok megvalósítása érdekében tevékenykedő egyházi, világi és állami szervezetek közötti együttműködés jelentőségét a II. Vatikáni Zsinat és az azt követő egyházi jogalkotás több alkalommal is kiemelte.⁸⁸ A *Gaudium et spes* zsinati dokumentum megfogalmazása értelmében „az egyház osztozik a világ örömeiben és szenvedéseiben”. Az elmúlt évtizedekben – az egyház és az állam szétválasztásának elvét tiszteletben tartva – a Szentszék és a helyi egyházak az élet számos területén szoros együttműködést alakítottak ki.⁸⁹ Amellett, hogy az Apostoli Szentszék egyre több országgal tart fenn diplomáciai kapcsolatot, bővült azoknak a feladatoknak a köre is, amelyekben a Szentszék és az adott állam vagy nemzetközi szervezet együttműködik. A közel-

85 A kérdés történeti és hatályos jogi átfogó bemutatásához lásd: Alvaro DEL PORTILLO: *Laici e fedeli nella chiesa*. Giuffrè, Milano. 1999.

86 Domingo J. ANDRÉS: Consigli e consiglieri al diritto servizio del Romano Pontefice. *Utrumqueius*, 1991/21. 23.

87 Antonio SPADARO: Intervista a papa Francesco. *La civiltà cattolica*, 2013/3918. 449–477.

88 Fiorello CAVALLI: Il motu proprio Sollicitudo Omnium Ecclesiarum sull'ufficio dei rappresentanti pontifici. *La Civiltà Cattolica*, 1969/120. 41–42.

89 SCHANDA Balázs: Új alapokon az Egyház és az állam kapcsolata. *Jel*, 2000/3. 10–14.

múltban a környezetvédelem, a szociális kérdések, a szegénység, az éhezés elleni harc és a migrációs válság közös kezelése vált az együttműködés elmélyítésének fő szempontjává.⁹⁰ Ezekre a kérdésekre az egyház társadalmi tanítása számos dokumentumban reflektált. Az új dikasztérium statútuma értelmében az új szentszéki hivatal válik illetékesé, hogy kapcsolatot tartson fenn olyan társulatokkal, intézetekkel és nem kormányzati szervezetekkel a katolikus egyházon kívül is, amelyek az igazságosság és a béke előmozdítása mellett kötelezték el magukat (Statútum, 3. cikkely, 5. §). Továbbá tiszteletben tartva a többi szentszéki dikasztérium jogkörét, a hivatal joghatósággal rendelkezik, hogy az egyes kormányokkal és nemzetközi szervezetekkel is kapcsolatot alakítson ki (Statútum, 3. cikkely, 5. §).

A migráció területén az Apostoli Szentszék az új dikasztérium létrehozása előtt is több szálon együttműködött nem kormányzati, kormányzati és nemzetközi szervezetekkel. Az együttműködés jelentőségét több pápai és szentszéki dokumentum is kiemelte. XVI. Benedek 2009-ben megjelent, *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája⁹¹ kifejti: „A migráció drámaisága egyrészt az otthonukat elhagyók magas számában, másrészt a kiváltó társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális okokban keresendő.⁹² Súlyos korjelenség, amelynek kezelése meghaladja az egyes államok teljesítőképességét, és megköveteli a nemzetek és a nemzetközi szervezetek együttműködését (62. pont).”⁹³ A migrációról szóló *Erga Migrantes* kezdetű utasítása pedig az egyház saját szervezetei közötti, az úgynevezett *ad intra* együttműködés mellett az egyházi párbeszéd *ad extra* jelentőségéről is szól. Az *Erga Migrantes* kezdetű utasítás szerint az egyház ezzel hozzájárul a világbékéhez. Az utasítás utalt arra is, hogy a migráció kezelése a vallások és a felekezetek közötti párbeszéd különleges területének számít, ezért a „Pápai Tanács, elöljáróival és munkatársaival együtt, mint a Szentszék képviselője, olykor maga is részt vesz, nemzetközi téren is, a multilaterális szervezetek összejövetelein” (32. pont). Ebben jelentős szerepet vállalt a Migráció Nemzetközi Katolikus Komissziója is.

A Szentszék kapcsolatban áll számos olyan nemzetközi szervezettel, amelyek érintettek a migrációs válság kezelésében. Így az Egyesült Nemzetek Szervezetének Menekültügyi Főbiztosságával, az EBESZ-szel és a Nemzetközi Migrációs Szervezettel. Utóbbinak az Apostoli Szentszék 2011 decemberében, még XVI. Benedek pápa idejében vált teljes jogú tagjává. A Nemzetközi Migrációs Szervezet azonban már azt megelőzően is szoros kapcsolatban állt a katolikus egyházzal, különösen azokkal a katolikus szervezetekkel, amelyek a migrációs válságkezelésben részt vettek.

90 Markus FELLER: „Das Ziel der päpstlichen Diplomatie ist, die Würde des Menschen in den Mittelpunkt zu stellen und besonders die Religionsfreiheit zu fördern.” *Diplomatisches magazin*, 2016/12., www.diplomatisches-magazin.de/interview-05-2016-de/ (a letöltés ideje: 2017. január 17.).

91 Klaus TANNER: *Political Theology according to Benedict XVI*. In: *Political Theology. Contemporary Challenges and Future Directions*. Szerk. Francis SCHÜSSLER – Klaus TANNER – Michael WELKER. John Knox Press, Westmister, 2013. 65–66.

92 XVI. Benedek: Enciklika. *Caritas in veritate*. n. 61. 2009. VI. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 2009/101. 696–697.

93 XVI. Benedek: *Caritas, i. m.* n. 67. 701–702.

Az együttműködés részben információcserére, konferenciákra, találkozókra és olyan konkrét akciókra vonatkozott, mint a fegyveres konfliktusok utáni segítségnyújtás vagy a menekültek szülőföldjükre való visszatérésének segítése. Mivel a katolikus egyházon belül a szerzetes közösségek élen járnak a bevándorlók különböző területeken történő támogatásában, a Nemzetközi Általános (szerzetes) Elöljárók Egyesülete a Nemzetközi Migrációs Szervezet stratégiai partnere. A szerteágazó együttműködési tevékenység keretében felkészítőket tartanak világszerte a szerzeteseknek, és együttműködnek további állami hivatalokkal. A Nemzetközi Migrációs Szervezet szentszéki hivatalok közötti legfőbb partnere az új dikasztériumba integrált Utazók és Vándorlók lelki gondozásáért felelős pápai tanács volt.⁹⁴ Logikus, hogy ezt a szerepet az új dikasztérium veszi át.

Összefoglalás

A Római Kúria átalakítása már közvetlenül Ferenc pápa megválasztása után elkezdődött. Az első lépések a tanácsadó testületek létrehozására és megerősítésére irányultak. Ezt a szentszéki vagyongazdálkodásért, majd a családért és házasságért felelős szentszéki hivatalok átalakítása követte. Valószínűleg a biztonsági környezetben bekövetkezett gyors változások és az európai migrációs válság jelentősen közrejátszott abban, hogy a pápa a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*-val létrehozta az új szentszéki hivatalt (Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában). A pápa migrációs politikája már a megnyilatkozásból és az egyházi szervezetek számára adott feladatszabásból is világos volt. Az új szervezet jog- és feladatköre sem hagy kétséget, hogy a pápa a bevándorlók kérdését szívügyének tekinti. Remélhetőleg a migráció kapcsán legalább részben a befogadó országok biztonsági helyzetének értékelésével is foglalkozik majd a hivatal. Ez nem világos a feladat- és jogkört röviden bemutató *motu proprio*-ból és a szabályzatból. Azok általánosságban csak az emberi jogokra, konkrétan pedig a társadalomban valamiért perifériára szorultakra, köztük kitüntetett helyen a bevándorlókra utalnak.

Bár sokakat megdöbbsentett, hogy a dikasztérium menekültekért felelős részlegét a pápa személyesen vezeti, ez azonban nem példa nélküli a Római Kúria történetében. Ráadásul ezen a területen két tapasztalt szakember titkárhelyettesi minőségben segíti a pápát. A dikasztérium vezetése kapcsán ismét felmerül a világi hívők egyházkommunykati tevékenységben való részvételének le nem zárt kánonjogi kérdése.

A dikasztérium négy pápai tanács integrációjával jött létre. Az új szentszéki hivatal nem mindenben vette át a pápai tanácsok jog- és feladatkörét. Az emberi jogi kérdések, a társadalom perifériájára szorultak, a szegények és mindenekelőtt a menekültek alkotják az új hivatal legfontosabb tevékenységi körét.

Maga a szentszéki hivatal elnevezése, a *dikasztérium* bizonytalanságot ébreszt. Ezt a kifejezést ugyanis a szentszéki hivataloknál gyűjtőfogalomként szokás használni:

⁹⁴ www.iom.int/countries/holy-see (a letöltés ideje: 2017. január 26.).

nem kongregáció, de nem is tanács. Bíboros prefektus vezeti, mint a kongregációt, de feladatköre inkább a tanácsokra jellemző szociális és társadalmi kérdésekre korlátozódik. Csak találgatni lehet, hogy mi volt az egyházi jogalkotó szándéka a bizonytalan és általános elnevezéssel. Amíg a kongregációk végrehajtó hatalommal rendelkeznek, addig a tanácsok ilyen jogkörrel nem bírnak. A törvényt magyarázat általános elve alapján azonban nem lehet a kongregációkra vonatkozó általános joganyagot az új dikasztériumra alkalmazni, ha azt nem kongregációnak hívják.

Az említett dokumentumok az együttműködés elvét evidenciának tekintik. A dikasztérium által vizsgált kérdések között azonban több olyan terület is van – különösen a migráció –, amelyeknek nemzetbiztonsági vetülete van. Ezen a területen mind a Szentszéknek, mind az egyes országokban felelős egyházi hivataloknak érdemes nemzetbiztonsági tudatosságra törekedni.

